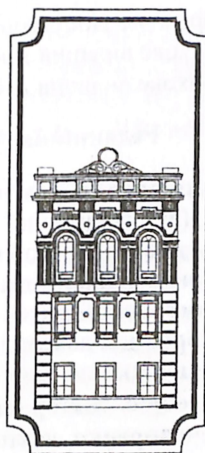

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ВІСНИК

**Харківської державної
академії культури**

Випуск 4

Збірник наукових праць

Бібліотека ХДАК

інв. № 438804

Харків – ХДАК

2001

22. Сапожников І.В., Слюсар Ю.О., Шувалов Р.О. Типологія кам'яних намогильних хрестів Південно-Західної України // *Старожитності України*. – Одеса. – 1995. – Вип.2. – С. 16–47.
23. Сапожников І.В. Намогильные памятники населения степей Нижнего Приднепровья : Конец XVIII – первая половина XIX вв. – Одесса. – 1997. – 159 с.
24. Сапожников І.В. Кам'яні хрести степової України (XVIII – перша половина XIX ст.) – Одеса: Чорномор'я, 1997. – 165 с.

Надійшла до редколегії 10.09.2000 р.

УДК 930(477.54) “18/19”: 725.96+904

В.С. РОМАНОВСЬКИЙ

НЕРУХОМІ ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ XVII–XIX СТ. НА ХАРКІВЩИНІ: ІСТОРІОГРАФІЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Аналізуються дослідження другої половини XIX – початку XX ст., присвячені позамузейним пам'яткам історії та культури Харківщини

Нерухомі (позамузейні) пам'ятки історії та культури утворюють унікальне середовище існування людини, що, безперечно, впливає на формування самосвідомості суспільства. Тому проблема вивчення історико-культурної спадщини постає нині особливо актуальною. Одночасно сучасним дослідникам необхідно зважати і на досвід науковців минулого.

Систематизовані наукові дослідження позамузейних пам'яток Харківщини XVII–XIX ст. виникають з другої половини XIX – початку XX ст. Цьому сприяли об'єктивні передумови суспільного розвитку. В першій половині XIX ст. формувався професорсько-викладацький склад історико-філологічного факультету Харківського університету. Саме Харків у першій половині XIX ст. був центром українського національного відродження, яке посилювало увагу суспільства до історії рідного краю. Деяку, хоч і недостатню, роль у справі виявлення та вивчення пам'яток відігравала і держава. Важливо, що в другій половині XIX ст. факт існування в Російській імперії пам'яток мистецтва і старовини вже не викликав сумнівів серед представників освічених верств суспільства. Вже в першій половині XIX ст. деяку увагу нерухомим пам'яткам Харківщини XVII–XIX ст. приділяли у своїх працях В.В. Пассек та В.Н. Каразін.

Ще в першій половині XIX ст. набула розвитку археологія, коло досліджень якої не обмежувалося тоді лише власне археологічними

пам'ятками. З 1859 р. діяла Імператорська Археологічна комісія. Вже на I археологічному з'їзді (1869 р.) обговорювалося питання про необхідність не лише вивчення, але й збереження пам'яток старовини.

У 1863 р. було видано циркуляр Міністерства внутрішніх справ про залучення губернських і обласних статистичних комітетів до участі в зборі свідчень про пам'ятки старовини. Значну роботу по накопиченню й опрацюванню інформації про пам'ятки церковної старовини виконували представники духовенства. Розвиткові наукових досліджень сприяло й прискорення суспільних процесів опісля реформ 60-х років XIX ст.

У процесі розвитку досліджень другої половини XIX – початку XX ст. із зазначеного питання слід виділити три етапи. Ці етапи хронологічно розмежовуються кінцем 70-х рр. XIX ст. (пожвавлення дослідницької роботи, що пов'язано, зокрема, з початком діяльності в 1877 р. Харківського історико-філологічного товариства) та 1902 р. (проведення в Харкові XII археологічного з'їзду). Перші два етапи характеризуються накопиченням, систематизацією джерельної бази досліджень; третій – вирішенням теоретичних і мистецтвознавчих питань проблеми, подальшим пошуком даних про пам'ятки.

Досліджень, у яких давалася ґрунтовна оцінка мистецькій цінності пам'яток, робилися теоретичні узагальнення з проблеми, було небагато. Але нерухомі пам'ятки XVII-XIX ст. часто вивчалися у працях, які в тому чи іншому аспекті були присвячені загальній історії Слобідської України, окремих місцевостей [2; 4; 14; 34; 35]. Значну літературу складають історико-статистичні описи, різноманітні довідники і путівники, публікації мемуарного характеру тощо [1; 3; 5-7; 10; 15; 19; 20; 22; 28; 30; 33]. У цих роботах знаходимо дані щодо історії та місць розташування пам'яток. Автори зазначеного періоду мали змогу вивчати ті нерухомі пам'ятки й архівні документи, які вже назавжди втрачені. Характерно, що саме пам'ятки церковної старовини привертали значну увагу дослідників другої половини XIX-початку XX ст. [5; 8; 9; 15; 16; 21; 29; 30].

Уперше значні систематизовані дані про нерухомі пам'ятки історії і культури нашого краю наведено у праці архієпископа Філарета (Д.Г. Гумілевського) [30]. У цій праці приділяється увага не лише церковним старожитностям, а й фортифікаційним спорудженням, панським маєткам тощо.

У 1857 р. вийшло друком «Описание Харьковской губернии», а в 1859 р. «Историко-статистическое описание города Харькова» (в газеті «Харьковские губернские ведомости») С.І. Кованька. В цих працях деяка увага приділяється і нерухомим пам'яткам XVII-XIX ст.

Не можна залишити поза увагою публікації «Памятной книжки Харьковской губернии» (1863-68 рр.), «Харьковского календаря» (1869-

1916 pp.) та «Харьковского сборника» (1887-98 pp.) – видань Харківського губернського статистичного комітету. Зокрема, цінні дані про нерухомі пам'ятки історії та культури Харківщини XVII-XIX ст. містяться в історико-статистичному нарисі І.Устинова «Харьков в начале нынешнего столетия (1798-1801 гг.)», спогадах Ф.Й. Рейнгардта «Город Харьков 20-х и 30-х годов», В.І. Ярославського, працях протоієрея М. Лашенка «Двухсотлетие Покровского храма Харьковского архиерейского дома (1689-1889)», «Домовые церкви в покаях слободско-украинских дворян-помещиков», «Христофор – первый епископ Слободско-Украинский и Харьковский» та ін. Протоієрей Харківської Троїцької церкви М.О. Лашенко був членом Харківського губернського статистичного комітету й Харківського історико-філологічного товариства.

З другої половини XIX ст. почали періодично видаватися журнали: архітектурний і художньо-технічний «Зодчий» (СПб, 1872-1917) з додатком «Неделя строителя», історичний «Киевская старина» (К., 1882-1906), філософсько-богословський «Вера и разум» (Х., 1884-1917.), на сторінках яких містилося немало публікацій про нерухомі пам'ятки історії та культури Харківщини. Отже, історико-культурну спадщину ще з другої половини XIX ст. вивчали фахівці різних спеціальностей.

Публікації, присвячені пам'яткам, знаходимо також на шпальтах харківських газет «Харьковские губернские ведомости» (1838-1917 pp.), «Южный край» (1880-1919 pp.), «Утро» (1906-1916 pp.).

Значні дослідження розміщувалися в наукових виданнях Харківського університету: «Записках императорского Харьковского университета» (1874-1919 pp.) та «Сборнике Харьковского историко-филологического общества» (1886-1914 pp.). Діяльність Харківського історико-філологічного товариства (1877-1919 pp.) значно вплинула на розвиток історичної науки і, зокрема, краєзнавчих досліджень Слобідської України. В 1883 р. членом товариства став Д.І. Багалій. У своїх дослідженнях він дотримувався позитивізму, приділяв значну увагу вивченню регіональної історії, використовував архівні матеріали. Саме «Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства», зібрані і відредаговані Д.І. Багалієм, були першою публікацією «Сборника Харьковского историко-филологического общества» (1886, 1890 pp.). У збірнику документів неодноразово згадуються нерухомі пам'ятки історії і культури Харківщини. Вже в 1887 р. Д.І. Багалій видав «Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства» (М., 1887 р.) в яких розглядає і питання історії нерухомих пам'яток.

Цікаво, що саме у працях науковців останніх десятиліть XIX ст., присвячених історії заселення Слобідського краю, знаходимо інформацію про нерухомі пам'ятки історії та культури, хоч автори цих робіт не стави-

наукову екскурсію, здійснену ним у 1900 і 1901 рр. [27, т. 3, с. 339]. 23 серпня С.О. Альбовський на основі документів Московського архіву Міністерства Юстиції зробив доповідь «К первоначальной истории г. Харькова» в якій надав певної уваги і нерухомим пам'яткам Харкова XVII ст. [27, т. III, с. 258; т. 2, с. 1-13].

У 1902 р. вийшов друком «Историко-справочный путеводитель: Харьков, его прошлое и настоящее в рисунках и описаниях» О. Гусева. Книгу було присвячено XII археологічному з'їзду. В ній описано значну кількість пам'яток міста. В цей же час були видані праці, у яких надано уваги пам'яткам церковної старовини [21, 22].

У 1905 р. було видано «Труды Харьковской комиссии по устройству XIII археологического съезда в г. Екатеринославе» (XVI том «Сборника Харьковского историко-филологического общества», за ред. Є.К. Редіна). Інформація про пам'ятки старовини і мистецтва міститься в працях С.О. Альбовського «Валки, украинный город Московского государства» [2] та Є.К. Редіна «Материалы к изучению церковных древностей Украины. Церкви города Харькова». Остання праця вийшла також окремою книжкою [18]. Є.К. Редін не обмежився лише реєстрацією та вивченням історії пам'яток, як робили його попередники, але й зробив мистецький аналіз храмів, збудованих у різних стилях. Є.К. Редін приділив особливу увагу дерев'яній церковній архітектурі, яка, на його думку, «не имела святы с северно-русской архитектурой, а с архитектурой малоросской, памятники которой также до сих пор сохранились в Полтавской, Екатеринославской, Курской губернии, в области Войска Донского. Эта архитектура имеет в свою очередь ближайшую связь с архитектурой Галиции» [18, с. 5].

Є.К. Редін вивчав храми Харкова в 1904 р. на прохання проф. Д.І. Багалія, який з Д.П. Міллером збирав матеріали для написання «Истории города Харькова за 250 лет его существования» (видана в 1905-1912 рр.). Дані, опубліковані Є.К. Редіним, були використані при написанні 11 глави 1 тому праці. Д.І. Багалій та Д.П. Міллер опрацювали для своєї роботи багато нової інформації про нерухомі пам'ятки історії та культури Харкова.

Д.І. Багалій надав певної уваги нерухомим пам'яткам Харківщини й у інших роботах. Під його редакцією було видано «Альбом к столетию (1805-1905) императорского Харьковского университета» з зображеннями корпусів університету, пам'ятників на могилах професорів (фотограф – А. Іваницький). Важливі дослідження Д.І. Багалій опублікував у 1 та 2 томах «Очерков из русской истории» [4].

ли собі за мету спеціально вивчати старожитності. Так, на сторінках журналу «Киевская старина» опубліковано праці Є. Максимова «К вопросу о колонизационном значении монастырей в Слободской Украине» (1887 р.) та Н.І. Петрова «К истории колонизации Слободской Украины» (1886 р.). У останній праці викладається змісту документів XVII ст., що стосувалися Ізюма, Чугуєва й інших поселень і укріплень. Сам Н.І. Петров уважав, що «эти документы могут служить немаловажным дополнением к исследованию Д.И. Багалей «Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства» [14, с. 24].

Новий етап пам'яткознавчих досліджень на Харківщині пов'язаний із XII археологічним з'їздом (1902 р.). Значна інформація про нерухомі пам'ятки XVII-XIX ст. була зібрана попереднім комітетом із влаштування XII археологічного з'їзду (голова – Д.І. Багалій, секретар – Є.К. Редін). Комітет розпочав свою діяльність у 1900 р. Результати його роботи були відображені в «Трудах Харьковского предварительного комитета по устройству XII археологического съезда» [26]. На особливу увагу заслуговують матеріали про підземні ходи Харкова (лист І. Щелкова до Д.І. Багалія та стаття М. Леваковського) [26, с. 7-16], доповідь П. Константинова «Слобода Алексеевская крепость Змиевского уезда Харьковской губернии» [26, с. 477-479], а також доповідь Є.К. Редіна «Памятники церковных древностей Харьковской губернии» [26, с. 44-48]. Доповідь Є.К. Редіна була видана також окремо в 1900 р. В ній автор визначає завдання досліджень пам'яток церковної старовини: «Для изучения церковной архитектуры, естественно, необходим осмотр наиболее выдающихся типичных храмов, снятие их общего вида, планов, такой осмотр необходим и для предметов, служащих украшением храма и при богослужении, особенно целых иконостасов, больших и напрестольных крестов и т.п.» [17, с. 11].

У 1900-1901 рр. Є.К. Редін відвідав багато церков різних повітів Харківської губернії. Під час поїздки він зробив чимало фотографій, які разом з іншими були представлені на виставці XII археологічного з'їзду. Є.К. Редін видав «Каталог выставки XII археологического съезда в Харькове» (Х., 1902 р.). За редакцією Є.К. Редіна було також видано «Альбом выставки XII археологического съезда в Харькове» (Москва, 1903 р.).

Результати роботи XII археологічного з'їзду висвітлені у «Трудах XII археологического съезда в Харькове 1902 г.» [27]. 17 серпня 1902 р. проф. А.М. Краснов на з'їзді зробив доповідь «Об эволюции жилища и одежды крестьян ближайших окрестностей г. Харькова» [27, т. 3, с. 292-293], в якій стверджував про зміни та вдосконалення українських хат протягом останнього століття. Новий тип хат дослідник уважав національним удосконаленням старовинної хати. 22 серпня 1902 р. Є.К. Редін у доповіді «Религиозные памятники искусств в Харьковской губернии» звітував про

там следует объяснить влиянием Малороссии, сказавшимся, кроме того, как известно, в северно-русской науке и литературе» [13, с. 2].

Подібних поглядів дотримувалися В. Щербаківський у праці «Деревляні церкви на Україні й їх тиши» (1906 р.), протоіерей Є. Сіцинський у роботі «Южно-русское церковное зодчество» (1907 р.), О. Новицький у доповіді на XIV археологічному з'їзді «Черты самобытности в украинском зодчестве» (1908 р.) та інші науковці.

Слід зазначити, що харківські дослідники Є.К. Редін, П.Г. Фомін також стверджували існування оригінального українського типу храмової архітектури.

Важливі дослідження нерухомих пам'яток історії і культури Харківщини здійснив також мистецтвознавець Г.К. Лукомський. Їх результати відображені переважно в книзі «Старинные усадьбы Харьковской губернии» (1917 р.). Г.К. Лукомський уважав, що українська церковна архітектура XVII-XVIII ст. зазнала значного впливу «Германии через Польшу, Польши через Галицию», а власного характеру панського «ампірного» будинку в Україні так і не було вироблено [11, с. 36].

Згадану працю Г.К. Лукомського деякі дослідники піддавали критиці, а мистецтвознавець С. Таранушенко навіть уважав її «поверховою і дилетантською» [24, с. 5]. Однак слід віддати належне Г.К. Лукомському, який зафіксував у своїй книзі унікальні дані про пам'ятки – садиби Харківського краю, здебільшого вже назавжди втрачені.

Таким чином, дослідники другої половини XIX – початку XX ст. не лише зібрали і систематизували об'ємну інформацію про нерухомі пам'ятки історії та культури XVII-XIX ст. на Харківщині, однак і проаналізували наявні дані, зробили теоретичні узагальнення. Пам'ятки було досліджено з погляду історії, мистецтвознавства, етнографії тощо. В цей період закладено основи наукового вивчення нерухомих історико-культурних пам'яток нашого краю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адрес Харькова: Адресная и справочная книга / Изд. р. Радомышльского. – Х., 1910. – 616 с.
2. Альбовский Е.А. Валки, украинный город Московского государства: К 350-летию Валок / Вступит. ст. С.В. Потрашкова. – Х.: СП «Фоліо», 1993. – 56 с. – Репр. изд.
3. Америкосий (Ключарев). Воспоминания Преосвященного Америкосия, Архиепископа Харьковского о построении Спасова Скита. – Х., 1899. – 19 с.
4. Багалей Д.И. Очерки из русской истории. Т.1. – Х., 1911. – 624 с.; Т. 2. – Х., 1913. – 374 с.
5. Буткевич Т. Историко-статистическое описание харьковского кафедрального Успенского собора. – Х., 1894. – 331 с.

Не припиняли своїх досліджень і представники духовенства. У 1912 р. І. Попов видав працю «Верхо-Харьковский Николаевский первоклассный девичий общежительный монастырь, Харьковской губернии и уезда».

Грунтовнішо і високим науковим рівнем вирізняється праця П.Г. Фоміна «Церковные древности Харьковского края» (1916 р.) [29]. Важливо, що вже у вступі до праці автор стверджує про необхідність збереження пам'яток церковної старовини, осуджує недбале ставлення до них. Важливе місце у праці відводиться аналізу стильових особливостей храмової архітектури Харківського краю. П.Г. Фомін вивчив старожитності як українських, так і російських переселенців. Автор наголошує на оригінальності форм українського зодчества, традиції якого були принесені на Харківщину із Задніпров'я. Це стосується в першу чергу дерев'яних храмів XVII-XVIII ст., за взірцем яких, однак, було споруджено і деякі кам'яні церкви. П.Г. Фомін зазначав, що українські храми Харківського краю в порівнянні з церковним зодчеством інших частин України досліджені мало [29, с. 157-158].

Значна увага П.Г. Фоміна до храмів українського архітектурного стилю не є випадковою. Особливі форми цього стилю були відзначені дослідниками вже давно. В літературі простежуються різні погляди стосовно походження українських форм архітектури.

Як зазначав С.А. Таранушенко, дослідники «вбачали зв'язок українських церков з вірменським, польським, болгарським, норвезьким, індійським, китайським мистецтвом, виводили їх з усіх західноєвропейських провідних стилів» [25, с. 12].

Академік В.В. Суслов виявив спільність архітектури Донського краю і Кубанської області з дерев'яним зодчеством України. Все ж дослідник дійшов висновку, що в «південній архітектурі» відбилися західні впливи, а тому вона не є самотутньою [23, с. 50-51].

В 1903 р. В. Нарбеков, представник Казанської духовної академії на XII археологічному з'їзді, вивчивши зображення церков на виставці, дійшов висновку, що храми Харківського району та Донської Облaсті «можна причислити к одной так называемой малорусской архитектуре, которая впрочем в своих, по крайней мере, существенных чертах мало чем отличается от северной деревянной архитектуры» [12, с. 105].

Проф. університету св. Володимира Г. Павлуцький у роботі «Древности Украины. Деревянные и каменные храмы» стверджував самотутність української дерев'яної церковної архітектури, яка безпосередньо продовжувала традиції домонгольського, навіть дохристиянського зодчества Русі і зберегла свій національний характер попри іноземні впливи [13, с. 4, 31]. Г. Павлуцький зазначав: «Типичные южнорусские деревянные церкви встречаются в северных губерниях России; распространение их

6. Духовская В.Ф. Из моих воспоминаний. – СПб., 1900. – 599 с.
7. Задонская Е.В. Быль XIX столетия. (Детям моим). – Х., 1907-1909. – Т. 1. – XXXII. – 422 с.; Т. 2. – 518 с.; Т. 3. – 511 с.; Т. 4. – 414 с.; Т. 5. – 423 с.
8. Зверинский В.В. Монастыри в Российской империи. – СПб., 1887. – 106 с.
9. Зверинский В.В. Материал для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской империи. В 3 т. – Т. 1. – СПб., 1890. – XVIII. – 294 с.; Т. 2. – СПб., 1892. – VI. – 462 с.; Т. 3. – СПб., 1897. – V. – 259 с.
10. Карпов В.П. Харьковская старина: Из воспоминаний старожила (1830-1860). – Х., 1900. – 518 с.
11. Лукомский Г.К. Старинные усадьбы Харьковской губернии. – Пг., 1917. – 114 с.
12. Нарбеков В. Южнорусское религиозное искусство XVII-XVIII вв. – Казань, 1903. – 115 с.
13. Павлуцкий Г.К. Древности Украины. Деревянные и каменные храмы. – К., 1905. – 124 с.
14. Петров Н.И. К истории колонизации Слободской Украины // Киев. старина. – 1888. – Т. XXI. – С. 23-51; 314-340.
15. Православные русские обители. Полное иллюстрированное описание всех православных русских монастырей в Российской империи и на Афоне. – СПб., 1910. – 732 с.
16. Ратшин А. Полное собрание исторических сведений о всех бывших в древности и ныне существующих монастырях и примечательных церквях в России. – М., 1852. – 564 с.
17. Редин Е.К. Памятники церковных древностей Харьковской губернии. – Х., 1900. – 14 с.
18. Редин Е.К. Материалы к изучению церковных древностей Украины. Церкви города Харькова. – Х., 1905. – 64 с.
19. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. Настольная и дорожная книга для русских людей. – Т.7: Малороссия / Под ред. В.П. Семенова – СПб., 1903. – 517 с.
20. Семенов П.П. Живописная Россия. Отечество наше в его земельном, историческом, племенном, экономическом и бытовом значении. Т. 5. – М., 1897. – 340 с.
21. Стефан, епископ. Куряжская обитель и ее Георгиевско-Петропавловский храм (1673 – 1903). – Х., 1904. – 58 с.
22. Справочная книга для Харьковской епархии / Составил секретарь Харьковской духовной консистории Иван Самойлович. – Х., 1904. – 471 с.
23. Суслов В.В. Очерки по истории древнерусского зодчества. – СПб., 1889. – 124 с.
24. Таранушенко С.А. Мистецтво Слобожанщини XVII-XVIII вв. – Х., 1928. – 36 с.
25. Таранушенко С.А. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України. – К., 1976. – 336 с.
26. Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII археологического съезда / Под ред. проф. Е.К. Редина. – Х., 1902. Т. 1. – 549 с.
27. Труды двенадцатого археологического съезда в Харькове 1902 г. / Под ред. гр. П. Уваровой. – М., 1905. – Т. 1. – 27 с.; Т. 2. – М., 1905. – 590 с.; Т. 3. – М., 1905. – 427 с.
28. Устинов И.А. Путеводитель по г. Харькову. – Х., 1881. – 350 с.
29. Фомин П. Церковные древности Харьковского края. – Х., 1916. – 181 с.

30. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – М., 1857–1859. – Отд. 1. – 322 с.; Отд. 2. – 334 с.; Отд. 3. – 602 с.; Отд. 4. – 336 с.; Отд. 5. – 462 с.
31. Харьковский календарь: Адресная и справочная книга. – Х., 1869–1916.
32. Харьковский сборник: Литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю». – Х., 1887–1898.
33. Харьков: Путеводитель для туристов и экскурсантов. – Зейд – Х., 1915. – 180 с.
34. Щелков К.П. Харьков: Историко-статистический опыт. – Х., 1881. – 72 с.
35. Щелков К.П. Историческая хронология Харьковской губернии. – Х., 1882. – 365 с.

Надійшла до редколегії 19.09.2000 р.

УДК 069.01 (477.54)(09) “18/19”

І.С. ПАНЧЕНКО

СТОРІНКИ З ІСТОРІЇ МУЗЕЙНИЦТВА ХАРКІВЩИНИ (XIX - початок XX ст.)

Висвітлено історію становлення та основні напрями розвитку музейної справи на Харківщині (XIX- початок XX ст.)

Точкою відліку в справі розвитку музейництва на Харківщині слід вважати заснування в місті університету. Відбулося це в січні 1805 р. за ініціативою громадського діяча XIX ст. В.Н. Каразіна, який був не лише видатним просвітником, але й неабияким ученим свого часу. Саме колекції, що були придбані для навчальних цілей університету, в подальшому перетворились на окремі музеї, або стали основою музейних експозицій. Про значимість та цінність музейних зібрань університету свідчить згадка про нього поруч з іншими музеями світу в енциклопедії Britannica за 1911 р. [1, с. 64] Так, історія заснування унікального анатомічного музею починається майже одночасно з організацією кафедри анатомії при медичному факультеті у 1805 р. Зоологічна колекція Четті стала основою Зоологічного кабінету, що мав назву натурального й виник у 1807 р. Протягом років колекція поповнювалась, це дало можливість у 1863 р. від зоологічного музею відокремити зоотомічний [3, с. 648].

Завдяки щедрим пожертвуванням графа С.Й. Потоцького у 1806 р. засновується нумізматичний кабінет. Упродовж років колекція зростала переважно дякуючи дарам, серед яких найцінніший було зроблено 9 лютого 1813 р. адміралом П.В. Чичаговим. У ході бойовий дій він захопив замок князів Радзивілів у Мінській губернії, саме звідти надійшла до Харківського університету колекція золотих та срібних медалей і монет